

TEBDİL

(bk. TAHRİF).

TEBDİL GEZMEK

Hükümdarların tanınmamak için kıyafet değiştirerek denetleme amacıyla halk arasında dolaşmalarını ifade eden bir tabir.

Sözlükte “değiştirmek” anlamındaki **tebdil**den gelen tebdil gezmek (**tebdil-i kıyâfet / tebdilü'l-kıyâfe**), saraylarda farklı bir hayat süren hükümdarların kimliklerini gizlemek için kılık değiştirip halkın durumunu bizzat görmek veya kendileri hakkında düşüncelerini öğrenmek amacıyla onların arasında dolaşmasıdır. Kaynaklarda bu husus daha çok Arapça’da “kıyafet değiştirmek, başka bir kılığa girmek” mânasına gelen **tegayyür** ve **tenekkür** kelimeleriyle anlatılır. Eskiden Araplar savaşlarda pars (nemr) derisi giyerler ve bunu “tenekkür”le ifade ederlerdi. Tebdil gezmedeki gizlilikten dolayı **hafâ**’ (gizli olmak) kökünden türeyen bazı kalıplar da kullanılmıştır. Batı dillerinde bunun karşılığında “disguise” ve “incognito” gibi kelimeler yer alır.

Tebdilkiyafet giyim kuşam yanında yüz makyajı, saç sakal, bıyık tıraşı gibi bazı değişiklikler yapmayı da içine alır. Tarihte kılık değiştirmeye dair pek çok örneğe rastlamak mümkündür. İslâmî kaynaklarda Hz. Dâvûd’un hükümdar olduktan sonra tebdilkiyafetle halkın arasına karıştığı, kendisinin ve devletin icraatı hakkında onların düşüncelerini öğrendiği nakledilir. Ahd-i Atik’te Saul’un kılık değiştirip cinci bir kadına gitmesinden (I. Samuel, 28/8), bazı İsrâil krallarının cenge girmek için kıyafet değiştirmesinden (I. Krallar, 22/30; II. Tarihler, 18/29; 35/22); Ahd-i Cedid’de sahte resullerin Mesih’in elçileri sûretine bürünmesinden, şeytanın kılık değiştirip nur meleğinin şekline girmesinden (Korintoslular’a İkinci Mektup, 11/13-14) söz edilir. Ashâb-ı Kehf kıssasında mağarada gizlenen gençlerden Diomedes veya Lamblicus’un olup biteni öğrenmek ve yiyecek temin etmek üzere tebdilkiyafet ederek şehre indiği anlatılır.

Tarihte tebdil gezmenin halkın durumunu anlama, saraydan sıkılıp dışarıya açılma arzusu ve kimliğini gizleyerek düşmanlar-

dan korunma gibi amaçlarla yapıldığı görülmür. Kaynaklarda farklı bir kimliğe bürünüp halkın arasına giren, uzun yolculuklara çıkan veya bir yerde ikamet eden kimselere dair rivayetlere çokça rastlanmaktadır. Hz. Ömer gece karanlığında Medine sokaklarında dolaşarak halkın durumunu ve yönetimden memnun olup olmadıklarını anlamaya çalışırdı. Halktan biri gibi giyinen Hz. Ömer’in bu davranışı “devriye gezme” şeklinde ifade edilmiştir (Ebû Hilâl el-Askerî, s. 105; Süyûtî, s. 155). Tebdil gezme daha çok Abbâsiler döneminde görülür. Sesi çok güzel olan ve Kur’ân-ı Kerim’i güzel okuyan hadis hâfızı Abdurrahman b. Bişr’in kıraatini dinlemek için Nişâbur Emîri Abdullah b. Tâhir akşamları tebdilkiyafet ederek imamlık yaptığı camiye gitmeyi âdet edinmişti. Hârûnürreşid ile veziri Ca’fer b. Yahyâ el-Bermekî sık sık tebdilkiyafetle halk arasında dolaşırdı. Bizans İmparatoru Theophilos’un Hârûnürreşid’i taklit ederek tebdilkiyafetle şehirde dolaştığı, tebaanın en fakir ve güçsüzleriyle konuştuğu, bunların şikâyetlerini dinleyip suçluları ibret alınacak şekilde cezalandırdığı bilinmektedir (Ostrogorsky, s. 195). Mu’tazid-Billâh ile nedimi Abdullah b. Hamdân ve Kâdir-Billâh gibi bazı halife ve devlet adamları genellikle tüccar kılığında halkın arasına karışırdı. Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh’in yakalanmasını emrettiği Fâtımî hilâfetinin kurucusu Ubeydullah el-Mehdî, Suriye’den İfrîkiye’ye kadar olan uzun yolculuğunu tüccar kılığında yapmıştı (İbn Haldûn, III, 363). Bu arada derviş, kadın, dilenci, ruhban kılığında girenler de vardı (Hilâl es-Sâbî, s. 78; Zehebî, s. 9). Kıyafet değiştirmeye savaş hileleri ve casusluk gibi amaçlarla da başvurulmuştur. Kinâne’den Benî Bekir b. Abdümenât’ın Hudeybiye Antlaşması’na aykırı olarak müslümanların müttefiki Huzâ’a’yı saldırmaya katılan Safvân b. Ümeyye gibi Kureyşli gençler vardı. Fâtımî Halifesi Muiz-Lidînillâh tarafından Kuzey Afrika’ya gönderilen Cevher es-Sikillî ile savaşı göze alamayan Midrârîler’den İbn Vâsûl ailesi ve yakınlarıyla birlikte gizlice Sicilmâse’den ayrılmış, ardından durumu gözlemek için kıyafet değiştirip şehre girmeye çalışırken yakalanıp Cevher’e teslim edilmiştir. Köseadağ savaşında yenilen II. Keyhusrev gece karanlığında kıyafetini değiştirerek Tokat’a sığınmak zorunda kalmıştır. Hindistan Delhi Sultanlığı hükümdarlarından Radyye Begüm halk arasına karışırken erkek elbise-

si giyiyor ve yüzüne nikap takıyordu. Destan ve halk hikâyelerinde kılık değiştirip kimliğini gizleme motifi çok yaygındır. Tebdilkiyafetle yolculuğa çıkan hükümdarlar bu motifin başlıca kahramanlarındandır. Dede Korkut’ta hakanların düzeni sağlamak için kılık değiştirip toplumun içine girdikleri anlatılır. Binbir gece masallarında Hârûnürreşid ile veziri Ca’fer el-Bermekî’nin ve başka hükümdarların tüccar kıyafetiyle Bağdat sokaklarına çıktıkları hikâye edilir (*Elf leyle ve leyle*, III, 13 vd.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Hilâl el-Askerî, *Evâ’il*, Beyrut 1407/1987, s. 105; Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, *Rûsûmü dâri’l-hilâfe* (nşr. Mîhâil Avvâd), Beyrut 1406/1986, s. 78; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm: sene 671-680*, s. 9; İbn Haldûn, *el-İber*, III, 363; Kalkaşendî, *Şubhu’l-a’sâ* (Şemseddin), V, 119; Süyûtî, *Târîhu’l-hulefâ*, Beyrut, ts. (Dârü’s-Sekâfe), s. 155; *Elf leyle ve leyle*, Kahire 1375/1956, I, 114; III, 13 vd.; IV, 122; VI, 165, 166; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1981, s. 195; *Concordance to the Good News Bible* (ed. D. Robinson), Suffolk 1983, s. 279; Bahriye Üçok, *İslâm Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Ankara 1993, s. 49-50; Mehmet Naci Önal, “Halk Anlatılarında Kahramanın Kimliğinin Gizlenmesi”, *Turkish Studies*, V/1 (2010), s. 1271-1285.

NEBİ BOZKURT

Osmanlılar’da. Tebdil gezme kaynaklarda “tebdil-i kıyâfet, tebdil-i câme, tebdile çıkma” şeklinde de geçer. Hükümdarların ve idarecilerin kıyafet değiştirerek dolaşmaları tarih boyunca pek çok devlette görülür. Osmanlılar’da bu tür uygulamalar hakkında erken tarihli örnekler mevcut değildir. XVI. yüzyıldan itibaren padişahların farklı meslek erbabının kıyafetleriyle halk arasına karıştığına dair bilgilere rastlanır. Kaynakların belirttiğine göre Yavuz Sultan Selim kıyafet değiştirip uzun süren gezilere ve ava çıkardı. Kanûnî Sultan Süleyman ve sadrazamı İbrâhim Paşa sipahi el-bisesiyle tebdile çıkmışlardı. Tebdil gezme usulü XVII. yüzyılda daha da yaygınlaşmıştır. Bilhassa tahta çıkan genç yaşta padişahların tebdil gezme arzusunda oldukları kaydedilir. Bu durumun, halkı tanıma yanında kafes arkasında geçen şehzadelik dönemlerinden sonra serbestçe hareket etme isteklerini tatminden ileri geldiği düşünülebilir. II. Osman’ın bostancı, II. Ahmed’in Mevlvî şeyhi kıyafetine büründüğü, IV. Murad’ın değişik kıyafetler giydiği, IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed ve II. Mustafa’nın uzun zaman ikamet etmiş olmalarından dolayı daha ziyade Edirne’de tebdile çıktıkları bilinmektedir. XVIII. yüzyıl hükümdarlarından III. Mustafa tebdil